

УДК 330.322.2

Л.Г. Липич, д.е.н, професор,

Т.В. Глубицька, здобувач

Волинський національний університет імені Лесі Українки

СУТНІСТЬ, СКЛАДОВІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто категорію еколого-економічної системи, проаналізовано її компоненти та першоелементи. Досліджено функціонування еколого-економічної системи на основі системного підходу.

Ключові слова: еколого-економічна система, компоненти, системний підхід.

L.Lipych, T. Hlubitska

ESSENCE, WAREHOUSE AND CONCEPTUAL PRINCIPLES OF OPERATION OF ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC ENTERPRISE SYSTEMS

We consider the category of ecological-economic system, its components and analyzed the primary elements. Investigated the functioning of ecological-economic system based on a systematic approach.

Key words: ecological-economic system, components, systems approach.

Л.Г. Липич, Т.В. Глубицкая

СУЩНОСТЬ, СОСТАВЛЯЮЩИЕ И КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ЭКОЛОГО- ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ПРЕДПРИЯТИЯ

Рассмотрено категорию эколого-экономической системы, проанализировано ее компоненты и первоэлементы. Исследовано функционирование эколого-экономической системы на основе системного подхода.

Ключевые слова: эколого-экономическая система, компоненты, системный подход.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Згідно дослідженнями, рівень техногенного навантаження на природне

середовище в Україні в 4–5 разів перевищує аналогічні середньоєвропейські показники, а втрати від неефективного природокористування складають 15–20 % національного доходу і є найбільшими в світі. З огляду на це сьогодні досить важливим для України є створення таких умов функціонування економіки, які б дозволяли знизити рівень шкідливих викидів та обсягів використання невідновних ресурсів, поліпшити екологічну ситуацію в країні, а відтак забезпечити стабільний рівень її економічного зростання [3]. Таким кроком може стати впровадження практики економічного господарювання, спрямованої не лише на отримання прибутку, а й на мінімізацію шкідливого впливу на навколишнє природне середовище, використання енерго- і ресурсозберезувальних технологій, тобто йдеться про ефективне функціонування еколого-економічної системи підприємства.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблемі розроблення концептуальних засад функціонування еколого-економічної системи присвячені дослідження провідних вітчизняних учених, серед яких Борщук Є.М. [2], Акімова Т.А. [1]. Дослідженню методик і методологій еколого-економічного спрямування присвячено наукові доробки Букринського Б.В. [3], Купцова О.Є. [5] Дослідження природно-ресурсного потенціалу знайшло відображення у наукових працях Загороднюк П. О. [4], Хвесика М.А. [6], Голяна В.А. [6]. Узагальнення й аналіз опублікованих за даною проблематикою робіт дозволили зробити висновок про те, що питання формування методичних підходів стосовно функціонування еколого-економічної системи в контексті підприємства недостатньо розроблені у науковому аспекті. Об'єктивна необхідність подальшого поглиблення досліджень пов'язана, насамперед, з вирішенням наступних завдань: 1) трактуванням еколого-економічної системи підприємства; 2) ідентифікація термінології першоелементів системи; 3) встановлення головних компонентів еколого-економічної системи підприємства. Тому **головною метою статті** є розроблення концептуальних засад функціонування еколого-економічної системи підприємства.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для розроблення методології передусім потрібно адекватно ідентифікувати термінологію та дослідити трактування поняття еколого-економічної системи підприємства іншими науковцями. На думку Акимової Т.А. [1], еколого-економічна система підприємства – це обмежена певною територією частина техносфери, в якій природні, соціальні та виробничі структури і процеси пов'язані взаємо підтримуючими потоками речовини, енергії та інформації. Тобто дослідник вважає, що головним завданням системи є підтримання соціо-еколого-економічної рівноваги завдяки вдалому координуванню потоків речовини, енергії та інформації.

Під ЕЕСП Борщук Є.М. [2], розуміє всю сукупність процесів виробництва і споживання матеріальних і нематеріальних благ разом з просторово-географічним середовищем. Тобто дослідник розглядає її як інтеграцію економіки і природи, що являє собою взаємопов'язане і взаємообумовлене функціонування суспільного виробництва і природних процесів.

На сучасному етапі розвитку еколого-економічної системи, коли «використання природних ресурсів різко зросло, а відходи виробництва досягли масштабів, які ускладнюють нормальне функціонування суспільства» [6], член-кореспондент НАН України Симоненко В. К. вважає, що «економічні, соціальні, технологічні та біологічні процеси в навколишньому світі нині настільки взаємопов'язані, що нинішнє світове виробництво сьогодні слід розглядати як єдину багатофункціональну соціально-еколого-біологічно-економіко-технічну систему (соцекобіоеконом-техсфера), для вивчення якої необхідний комплексний підхід і ретельний системний аналіз». Тобто еколого-економічну систему, на думку дослідника, слід розглядати як багатфакторну модель взаємопов'язаних процесів в сфері господарської діяльності за певного рівня науково-технічного розвитку та суспільних відносин.

На нашу думку, еколого-економічну систему підприємства слід розглядати як еколого конструктивну діяльність фірми, яка забезпечує соціально-економічний поступ із природними екосистемами, забезпечуючи певний рівень суспільного задоволення.

До складових еколого-економічної системи слід віднести [2]: екологічну підсистему – природна складова навколишнього середовища, система абіотичних і біотичних факторів, що справляють безпосередній вплив на людину, її господарську діяльність в межах певної території; економічну підсистему – комплекс засобів оброблення речовини, енергії та інформації для виробництва заданої продукції; соціальну підсистему – сукупність певної групи людей, об'єднаних певними відносинами, обумовленими історично мінливими способами виробництва матеріальних і духовних благ. Соціум як елемент ЕЕСП враховує як інтереси споживачів, так і загальнонаціональні інтереси.

Функціонування еколого-економічної системи підприємства являє собою процес перетворення певного ресурсу в конкретний продукт. Ресурси вилучаються з природного середовища і спрямовуються в виробничу сферу — штучно організоване техніко-технологічне середовище, в якому перетворюються в необхідні продукти, а промислові відходи що виникають при цьому, повертаються в природне середовище (рис.1). Продукти спрямовуються в соціальну сферу, де вони перерозподіляються між членами співтовариства і споживаються згідно з визначеними в соціумі економічними законами і правилами. Використані чи спожиті продукти також повертаються в природно-техногенне середовище у вигляді побутових (комунальних) відходів [2].

Ефективність функціонування ЕЕСП залежить, насамперед, від чіткого розуміння сутності основних її категорій-першоелементів. Об'єктом еколого-економічної системи підприємства є частина об'єктивної дійсності, яка впливає на довкілля та на яку направлено цілеспрямований вплив суб'єкта системи [1], тобто це екологічно доцільна, цілеспрямована виробничо-господарська діяльність (функціонування та розвиток) підприємства, керування якої здійснюється управлінським персоналом фірми заради задоволення споживчих потреб.

Предмет еколого-економічної системи міститься в межах об'єкта і є його особливою системною якістю, впливаючи на яку забезпечується досягнення цілей [3]. Еколого-економічна системи підприємства завжди перебуває у певному стані завдяки окремим явищам та процесам, які відбуваються всередині її. В процесі її функціонування, тобто виконання нею своїх функцій, керівництво

підприємства завжди має справу з певними процесами та явищами, які відбуваються за певний період часу, і прагне їх покращити, виправити або змінити відповідно до поставлених цілей. Тому предметом еколого-економічної системи підприємства є сукупність певних процесів та явищ, які відбуваються за певний період часу на фірмі.

Суб'єкт еколого-економічної системи підприємства – управлінський персонал фірми, який відповідно до поставлених еколого-економічних цілей та пріоритетів здійснює цілеспрямований вплив на виробничо-господарську діяльність підприємства, забезпечуючи її мінімальний екодеструктивний вплив на навколишнє природне середовище та задоволення споживчих потреб.

Ідеальний стан об'єкта еколого-економічної системи підприємства – екологічно прийнятний результат, якого прагне досягнути суб'єкт системи через заходи управлінського впливу на об'єкт. Тобто здійснюється задоволення інтересів усіх компонентів системи: екологічної, економічної та соціальної складових. Ідеальний стан об'єкта еколого-економічної системи підприємства має мінімальні матеріальні, енергетичні, трудові й інші витрати за умови випуску запланованого обсягу продукції з необхідним рівнем її екологічності, забезпечення необхідної якості довкілля і досягнення оптимальної ефективності використання природних ресурсів.

У результаті досліджень [1,2,5,6] розроблено концептуальні засади еколого-економічної системи підприємства. До компонентів зовнішнього середовища системи належать макрота мікросередовище підприємства, інфраструктура.

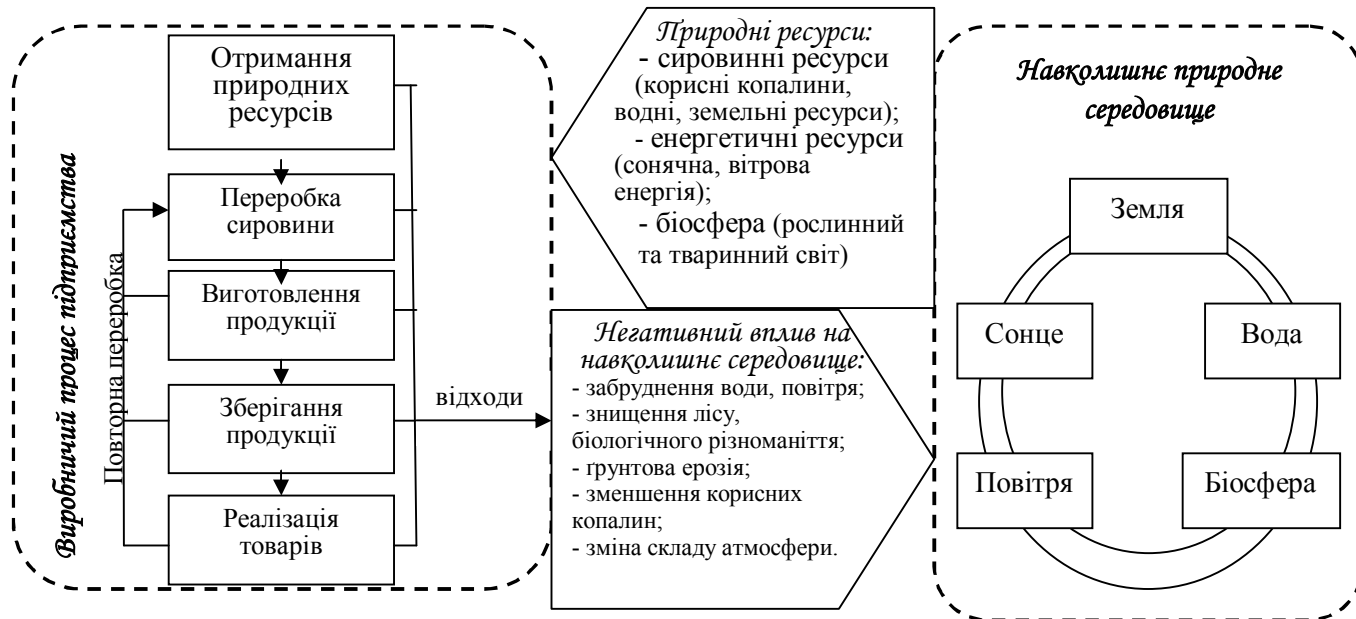

Рис. 1. Взаємозв'язок процесу виробництва та споживання природних ресурсів

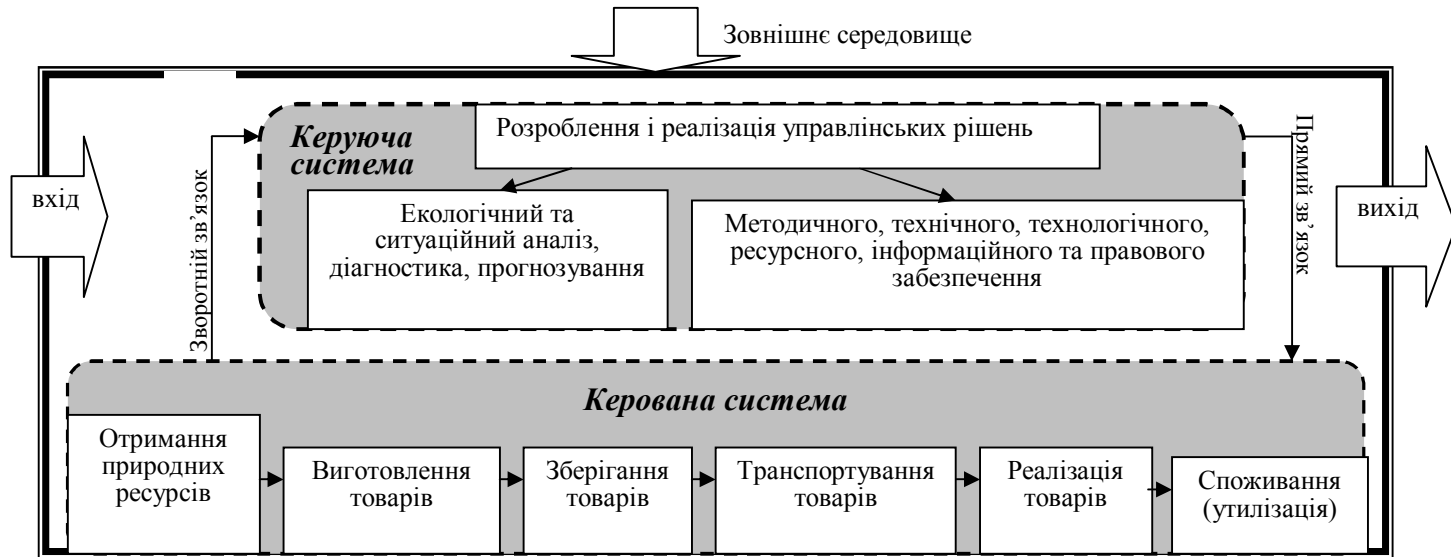

Рис. 2 Структура еколого-економічної системи підприємства

Компоненти входу – методичні, нормативні, проектно-конструкторські та інші документи, які спонукають до екологоконструктивного виробництва, екологічна сировина, матеріали, комплектуючі вироби, енергія, ресурсозберігаюче обладнання, очисні споруди безвідходні та інші екотехнології, кваліфіковані трудові ресурси, інформація. На виході – продукція (товари, послуги) відповідної кількості, якості, екологічності, ресурсо- та енергомісткості, виготовлена (виконана) у встановлені строки. Еколого-економічна система підприємства має керовану та керуючу системи (рис. 2). Компонентами керуючої системи є екологічно орієнтоване управління. Керована система являє собою виробничо-господарську діяльність підприємства через взаємозв'язок руху матеріальних, енергетичних, фінансових та інформаційних потоків від отримання природних ресурсів, виробництва (створення) до зберігання, транспортування, реалізації, споживання (утилізації) товарів, робіт, послуг. Прямий зв'язок передбачає цілеспрямований вплив керуючої системи та керованої, зворотний – в інформації про стан, можливості розвитку системи.

Висновки. Розроблені концептуальні засади функціонування еколого-економічної системи підприємства є міцним підґрунтям, теоретичною базою для подальшого розроблення конкретних методик та практичного застосування їх щодо окремих підприємств.

1. Акімова Т. А. Основы экоразвития: учебное пособие / Т. А. Акімова, В.В. Хаскин. – Москва: Прогресс, 1994. – 305 с.

2. Борщук С. М., Загорський В. С. Екологічні основи економіки: Навч. посібник. – Львів: "Інтелект-Захід", 2005. – 312 с.

3. Буркинський Б. В. Екологічно чисте виробництво: Наукові засади впровадження та розвитку / Б.В. Буркинський // Вісник НАН України. – №5. – 2006. – С. 11–17.

4. Загороднюк П.О. Взаємозв'язок екологічної й економічної безпеки та її вплив на економічне зростання України // Екологія довкілля та безпека життєдіяльності. – 2005. – №6. – С.9–14.

5. Купцова О.Є. Формування еколого-економічної системи життєзабезпечення на регіональному рівні: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд.екон.наук: спец.08.08.01 «Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища» / О.Є.Купцова. – Одеса, 2005. – 28с.

6. Хвесик М. А., Голян В. А., Хвесик Ю. М. Інституціональне середовище сталого водокористування в умовах ринкових відносин: національні та регіональні виміси: Монографія. – К.: Книжкове вид-во НАУ, 2005. – 180 с.